

УДК 378

Олександра КАЗАНЖИ

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри початкової освіти
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: kazanzhy_a@ukr.net*

**ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
НА ЗАНЯТТЯХ З ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Проблема формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів є актуальною через серйозні глобалізаційні та інтеграційні світові процеси. І важливу роль тут відіграє вивчення художньої літератури, зокрема міфів та казок. Таким чином, у статті окреслено провідні проблеми міжкультурної комунікації, сформульовані основні компетенції, якими має володіти майбутній фахівець початкової школи, визначено конкретні шляхи формування міжкультурної комунікативної компетентності засобами художньої літератури. Осібну увагу в дослідженні приділено процесу роботи з міфами та казками, оскільки саме вони дають найвичерпнішу інформацію про культурні особливості різних країн

Ключові слова: культура, міжкультурна комунікація, міжкультурна комунікативна компетентність, толерантність, казка, міф.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття позначений серйозними змінами в людському суспільстві. З'явилося нове покоління, відмінне від попереднього: креативне, сміливе, практичне, вразливе. Отже, постала нагальна потреба в освітянській реформі, що полягає у створенні Нової української школи, мета якої гармонійний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, виховання загальнолюдських цінностей, підтримка життєвого оптимізму, розвиток самостійності, творчості та допитливості [15]. Нова школа потребує нового педагога, зокрема вчителя початкової школи, адже саме початкова ланка зазнала сьогодні найкардинальніших змін. Тож підготовка майбутніх фахівців, які б відповідали вимогам часу й сучасної дитини, є важливим завданням вищої школи.

Виховання загальнолюдських цінностей в умовах світових глобалізаційних процесів не можливе без формування міжкультурної комунікативної компетентності. Сучасне суспільство має бути відкритим для спілкування з представниками різних культур, поважати чужі традиції та звичаї, розуміти їхню специфіку, а головне, шануючи власні культурні надбання, в жодному разі не ставитися зневажливо або зверхньо до представників інших націй, що часто є причиною міжнаціональних конфліктів, проявів фашизму та нацизму. Тому окреслена проблема є сьогодні дуже актуальною.

Поняття міжкультурної комунікативної компетентності розглядали такі науковці, як Біблер В. С., Новицька А. В., Плужник І. Л. Садо-

хін О. П., Смірнова Н. С., Ткаченко Т. А., Тер-Мінасова С. Г. Так Біблер В. С. створив модель школи діалогу культур, у центрі уваги якої виховання інтересу до іншої людини, бажання її зрозуміти; схильність, прагнення до «напруги» духу. Адже уміння працювати у стані інтелектуального та емоційного піднесення надає мисленню парадоксальності й розкутості, розвиває інтуїцію, фантазію [1]. Одним з важливих принципів цієї школи є організація навчання не на основі підручника, а на основі реальних текстів конкретної культури [6]. Садохін О. П. у своїх дослідженнях приділяє особливу увагу формуванню міжкультурної толерантності й проблемам практичної адаптації індивідів до реалій інших культур [11]. Тер-Мінасова С. Г. у своїх працях розглядає питання діалогу культур в лінгвістичному аспекті.

Проте, незважаючи на ґрунтовність означених досліджень, варто відзначити, що у більшості з них представлений досвід формування міжкультурної комунікативної компетентності під час вивчення іноземних мов. У нашій статті засобом формування здатності до міжкультурного спілкування виступає художня література, що, безперечно, як спосіб художнього відображення дійсності є важливим джерелом інформації про життя представників різних культур. Таким чином, мета нашого дослідження – визначити основні шляхи формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Термін «міжкультурна комунікація» у вузькому розумінні з'явився у 70-х роках ХХ століття. Це

поняття було створене для вирішення практичних питань післявоєнного світу [2, 15] й досі не втратило своєї актуальності. Серед одинадцяти ключових компетентностей Нової української школи три (1,2,9) тісно пов'язані з формуванням міжкультурної комунікативної компетентності [15]. Як зауважує Рябов Г. П., для успішного утвердження глобальної освіти і міжкультурної комунікації необхідно подолати наступні протиріччя:

- суперечність між глобальним та локальним, що означає набути ознак громадянина світу без втрати власного коріння;
- суперечність між універсальним та індивідуальним (національна культура може як збагатитись, так і збідніти від іншої культури);
- проблема між довготерміновими та короткотерміновими завданнями (для введення міжкультурної комунікації в систему освіти необхідний час, а суспільство потребує негайного вирішення проблеми);
- суперечність між принципом змагання та солідарності;
- суперечність між обсягом знань і можливостями їх засвоєння;
- суперечність між матеріальним і духовним світом (усвідомлення універсальності світу та відповідальності за нього [2, 15]).

Отже, важливим завданням сучасної освіти є формування міжкультурної комунікативної компетентності у майбутніх фахівців початкової школи, складовими якої є наступні компетенції:

- знання рідної мови й культури, повага до традицій і звичаїв свого народу;
- знання особливостей різних світових культур;
- уміння спілкуватися з представниками різних народів, здатність проявляти толерантність у цьому спілкуванні;
- здатність проявляти повагу й толерантність до традицій і звичаїв різних народів і усвідомлювати, що кожна культура специфічна;
- здатність порівнювати особливості культур країн світу з культурою рідного народу, уміти визначати спільне та відмінне.

Саме вивчення художньої літератури дає студентам можливість набути усіх визначених компетенцій, тож процес формування міжкультурної комунікативної компетенції майбутніх вчителів початкових класів має відбуватися не лише під час вивчення іноземної мови, а й на заняттях з дисципліни «Дитяча література». Так, аналізуючи міфи, казки різних народів світу, творчість зарубіжних дитячих письменників, необхідно звертатися до культурних особливостей відповідних культур.

Найкраще відображають ментальні особливості народу та його традиції міфи. Тому вже у початковій школі учні знайомляться з деякими з них. Причому в програмі представлена як слов'янська, так і давньогрецька міфологія. За визначенням Ковіаліва Ю. І., міф є універсальною чуттєвою дійсністю, структурованою за людським світосприйняттям, що не ідентична доквіллю, однак кожен, хто перебуває в її межах, вважає її єдино можливою, справжньою, тому втрата міфу відповідає втраті сенсу життя [7, 53]. Більш конкретним і доступним є трактування міфу Мусія В. Б.: «Міф – це виражене в словесній формі сакральне для всього колективу знання про світ, його походження й корінні закони функціонування, а також про людину, її співвідношення з оточуючим світом та її поведінка» [8, 13]. Отже, міфічні оповіді є надзвичайно інформативними й часто визначальними для вивчення різних культурних спільнот. Вивчаючи міфологію на заняттях з дитячої літератури необхідно враховувати це й досліджувати міф не лише як літературний твір, а навіть більше як соціокультурний портрет народу.

Вивчення міфів варто здійснювати у кілька етапів. Спочатку вивчаються міфи народів світу (бажано ідентичних), а далі робиться їхній порівняльний аналіз, під час якого увага має зосереджуватися на спільних і відмінних рисах рідної та іноземної культур. Сисоев П. В. зауважував, що для ефективного діалогу культур необхідно: «бачити не тільки відмінність, алей схожість у своїй культурі та культурі народу, мова якого вивчається; сприймати різницю як норму співіснування культур у сучасному полікультурному світі; формувати активну життєву позицію, направлену проти культурної нерівності, культурної дискримінації та культурного вандалізму, що процвітають у сучасному полікультурному світі» [14, 13].

Вивчаючи давньогрецькі й слов'янські міфи, можна побачити, що між ними є достатньо спільного. Так, більшості богів слов'янського пантеону відповідає божество з давньогрецького міфу (Перун – Зевс, Лада – Гея, Макоша – Диметра, Ярило – Діоніс). Проте багато й відмінного. Наприклад, у слов'ян кожен бог відповідав за кілька природних сил і виконував багато функцій, на відміну від богів давніх греків. Наприклад Перун – бог грому й блискавки, а також війни, тоді як в давньогрецькій міфології ці функції виконують Зевс і Арес. Порівнюючи міфи про створення світу, відзначаємо, що в нас світ народжується з любові й боротьби добра зі злом, а в греків – у запеклій конкурентній борні між родичами.

Наступним етапом має бути пошукове завдання. Необхідно визначити, яким чином давні

міфи відбили ментальні особливості народу, що проявляються й сьогодні. Таким чином створюється зв'язок із життям, пояснюються особливості світосприймання різних культурних спільнот, що в подальшому полегшить процес спілкування з представниками різних народів.

Ще один жанр, який дає досить вичерпне уявлення про традиції та звичаї різних народів, – казка. Як справедливо зауважує Півнюк Н.А., казка складний для розуміння жанр. На уроках літератури розуміння казки зводиться до характеристики її персонажів й доволі прямолінійного розкoduвання її натяків (Чого казка навчає? Які проблеми піднімає?). Не можна стверджувати, що дітям необхідна вся глибина казки, але педагогові вона потрібна, щоб знайти оптимальну форму подання дітям правильної розстановки акцентів [9, 40].

Отже, варто зупинитися на функціональних особливостях казки, яка є джерелом інформації про традиції та звичаї конкретного народу, малює його яскравий портрет через побут, зовнішність казкових героїв, природу.

Так, у чукотській казці «Дівчина й місяць» фігурують елементи народного побуту: нарти, чум, ковдра. Головній героїні сховатися від місяця, який хоче її вкрасти, допомагає олень, житель північних країн [4]. З казки «Тісто-богатыр» дізнаємося про життя й побут ногайців. Уже з наступного уривку можна здогадатися про це за характерними побутовими речами, героями: «Покликав хан старого пастуха й говорить йому: – Відправляй сина до лісу. Хай він привезе мені дві арби дров. Поїхав Камир-Батыр до лісу» [4, 152]. У казці острова Шрі-Ланка «Крокодил, шакал і старий» точно відтворене природне оточення того народу, який її склав: крокодил, змія, шакал, бугай, річка, болото [12].

Показово, що різні народи в казках одягаються по-різному. Так представники східної культури носять халати, шаль, тубетейку, чалму; японці – кімоно; українці – свиту. У казковій оповіді звертається увага навіть на символіку кольору. Наприклад, у слов'янських народів чорний одяг означає траур, а у китайців похоронна процесія одягнута в біле.

У казках різних народностей свої персонажі. Так, наприклад, у казкових оповідях східних народів, афганських та перських, часто присутній падишах («Шкідливий засіб», «Син збирача колючок і мулла Базарджан»), а от у турецьких – візир («Сад із жовтими трояндами»); в індійських казках цар називається магараджа («Золота риба»), а в китайських головна людина – це імператор («Казка без кінця»); у європейських казках важливою фігурою є король, а в наших – цар. Поряд із

«сильними світу сього» завжди діють прості люди, селяни, ремісники, купці, солдати тощо, які відрізняються родом занять. Так, селяни-європейці часто є хліборобами, а індуїсти вирощують і збирають рис або кокосові горіхи.

Як справедливо зауважує Н.Півнюк, «портрет народу рисується не тільки красками его внешней (матеріальної) життя, но и описанием внутренней життя, менталитета» [9, 41]. Наприклад, у європейських казках часто зустрічається мотив звернення по допомогу до померлих родичів, зокрема до матерів. Він присутній у казках, де пасербиці важко протистояти злій і жорстокій мачусі. У «Попелюшці», «Крихітці-Хаврошечці», «Василині Прекрасній» тощо відбилася віра в те, що людина має безсмертну душу. Віра у вічне життя – важлива складова менталітету християнських народів [9].

Не можна оминати й той факт, що представники різних народів у однакових життєвих ситуаціях будуть поводитися по-різному, і те, що є цілком нормальним для одних, може бути зовсім неприйнятним для інших. Так, аналізуючи арабські казки, можемо зробити висновок, що ментальною особливістю арабів є бажання насолодитися земним життям. Зокрема, в «1001 ночі» є багато моментів, які вказують на це: ковдри, коштовний шовк, й прикраси, солодощі, подушки, в яких комфортно проводить свій час цар Шахрисяр у компанії чарівної красуні Шахрязади. У представників європейських народів однією з найвищих цінностей є працьовитість, тому головні позитивні персонажі західноєвропейських і слов'янських казок проявляють любов до праці на благо інших і своє. Поширеним мотивом є протистояння «лінивіці й рукодільниці». Він зустрічається і в німецькій казці «Пані Метелиця», і в російських «Морозко», «Василина Прекрасна», і в українській «Про дідову і бабину дочку». Саме працелюбність робить героїнь цих казок щасливими. Таким чином, варто звертати увагу студентів на те, що казки фіксують усі етнографічні нюанси, які й визначають обличчя народу, котрий їх створив.

Важливим етапом вивчення й дослідження будь-якої казки повинно бути її інсценування. Кожен студент, який грає роль, має вжитися у казковий образ, а для цього необхідно глибше зрозуміти його особливості, ще раз перечитати казку й визначити її мету й ідею. Далі – створення відповідної атмосфери, костюми, предмети побуту. Усе це дає можливість студентам на деякий час відчувати себе частиною тої культури, до якої належить інсценована казка, поглибити знання про традиції та звичаї, збагнути відчуття і спосіб мислення народу, який склав казкову оповідь.

Отже, визначимо основні шляхи формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів під час вивчення дитячої літератури:

- соціокультурний та літературний аналіз міфів та казок;
- порівняльна характеристика специфічних особливостей міфів та казкових оповідей різних народів;

– інсценування казок як засіб глибшого пізнання народних традицій і звичаїв.

Таким чином, для того, щоб підготувати майбутніх фахівців початкових класів до міжкультурного спілкування на заняттях з дитячої літератури необхідний комплексний підхід до аналізу художніх творів з урахуванням їхньої культурологічної специфіки.

Список використаних джерел

1. Библер В. С. Мышление как творчество. М.: Политиздат. 1977. 98 с.
2. Боднар А. Я., Верещагіна Т. О. Проблеми міжкультурної комунікації у викладанні іноземної мови у ВНЗ // Наукові записки. Том 71. Педагогічні психологічні науки та соціальна робота. С. 15-19. / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»; [редкол. тем. вип.: А. М. Гірник ... та ін.; упоряд. М. О. Голубева]. К: Києво-Могилянська академія, 2007. 79 с. – URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6861/Bodnar_Vereshhagina_Problema_mizhkul%60turnoyi_komunikaciyi.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 24.05.18).
3. Войтович В. М. Українська міфологія. К.: Либідь. 2002 (2005, 2012, 2014). 664 ф.
4. Волшебная берёза. Сказки народов СССР. Братислава: Словрат, 1986. 202с.
5. Кун М. А. Легенди і міфи Стародавньої Греції. Тернопіль: АТ «Тарнекс», 1993. 31 с.
6. Курганов С. Ю. Ребенок и взрослый в учебном диалоге. Книга для учителя. М.: Просвещение. 1989. 95 с.
7. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Авт.-укл. Ковалів Ю. І. К.: ВЦ «Академія», 2007. Т.1. 608 с.
8. Мусий В. Б. Изучение мифологии в средней школе: учебно-методическое пособие. Черновцы: Букрек, 2006. 224 с.
9. Пивнюк Н.А. Многовековая хранительница надежных знаний о природе и человеке (сказка). Русская словесность в школах Украины. 2005. № 5. С.40-45.
10. Садохин А. П. Компетентностный подход в диалоге культур: сущность и базовые показатели. Межкультурный и межрелигиозный диалог в целях устойчивого развития. Материалы международной конференции. М.: Изд-во РАГС, 2008. С. 251—255.
11. Садохин А. П. Введение в теорию межкультурной коммуникации. Москва: "Высшая школа", 2005. 310 с.
12. Сказки острова Ланка. Пересказ Елены Хмеловой. Братислава: Словрат, 1984. 207с.
13. Сотер М. В. Сутність поняття «міжкультурна комунікація». Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. 2016. Вип. 69(1). С. 73-78. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69%281%29_16 (дата звернення: 24.05.18).
14. Сысоев П. В. Языковое поликультурное образование. Иностранные языки в школе. 2006. №4. С. 2–14.
15. Формула НУШ. – URL: <http://nus.org.ua/about/formula/> (дата звернення: 21.05.18).

References

1. Bibler, V.S. (1977). *Myshlenie kak tvorchestvo* [Thinking as a creation]. Moscow, Russia: Politizdat (98 p.).
2. Bondar, A. Ya. & Vereshchagina, T.O (2007). *Problemy mizhkulturnoi komunikacii u vykladanni inozemnoii movy u VNZ* [The problems of intercultural communication in teaching a foreign language in a higher education institution]. Kyiv, Ukraine: Kyievo-Mohylianska akademiia (79 p.). Retrieved from http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6861/Bodnar_Vereshhagina_Problema_mizhkul%60turnoyi_komunikaciyi.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
3. Formula NUSH [Formula NUSH]. Retrieved from <http://nus.org.ua/about/formula/>.
4. Kun, M. A. (1993). *Lehendi i mify Starodavnioi Hrecii* [Legends and myths of Ancient Greece]. Ternopil, Ukraine: AT «Tarneks» (31 p.).
5. Kurganov, S. Yu. (1989). *Rebenok i vzroslyi v uchebnom dialoge* [A child and an adult in the educational dialogue]. Moscow, Russia: Prosveshchenie (95 p.).
6. Kovaliv, Yu. I. (2007). *Literaturoznavcha encyklopediia* [Literary studies encyclopedia] (Vols. 2). Kyiv, Ukraine: VC «Akademia» (Vol. 1, 608 p.).
7. Musii, V.B. (2006). *Izuchenie mifologii v srednei shkole* [Studying of mythology in a secondary school]. Chernovcy, Ukraine: Bukrek (224 p.).
8. Pivniuk, N.A. (2005). *Mnogovekovaia khranitelnica nadezhnykh znaniy o prirode i cheloveke (skazka)* [Centuries-old keeper of reliable knowledge about nature and human beings (a fairy tale)]. Ukraine (pp. 40-45).
9. Sadokhin, A.P (2008). *Kompetentnostnyi podkhod v dialoge kultur: sushchnost i bazovyye pokazateli. Mezhhkulturnui i mezhreligioznyy dialog v celiakh ustoichivogo razvitiia*. [Competency approach in the dialogue of cultures: essence and basic indexes. An intercultural and interreligious dialogue for steady development]. Moscow, Russia: RAGS (pp. 251-255).
10. Sadokhin, A.P (2005). *Vvedeniye v teoriyu mezhhkulturnoi komunikacii* [Introduction in the theory of intercultural communication]. Moscow, Russia: «Vysshaia shkola» (310 p.).
11. Skazki ostrova Lanka [Fairy tales of Lanka island] (E. Khmelova, Ret.) (1984). Bratislava, Slovakia: Slovrat (207 p.).
12. Soter, M.V. (2016). *Sutnist poniattia «mizhkulturna komunikaciya»* [The core of the notion «intercultural communication»]. Ukraine: Pedagogichni nauky (pp. 73-78). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69%281%29_16.
13. Sysoiev, P.V. (2006). *Yazykovoie polikulturnoie obrazovaniie. Inostrannyye yazyki v shkole* [Language multicultural education. Foreign languages at school] (pp. 2-14).
14. Voitovych, V.M. (2002, 2005, 2012, 2014). *Ukrainska mifologiya* [Ukrainian mythology]. Kyiv, Ukraine: Lybid (664 p.).
15. Volshebnaia bereza. Skazki narodov SSSR [Magic birch. Fairy-tales of the USSR people] (1986). Bratislava, Slovakia: Slovrat (202 p.).

Казанжи А. В. Формирование межкультурной коммуникативной компетентности будущих учителей начальных классов во время изучения детской литературы

Проблема формирования межкультурной коммуникативной компетентности будущих учителей начальных классов является актуальной из-за серьёзных глобализационных и интеграционных мировых процессов. И важную роль тут играет изучение художественной литературы, а особенно мифов и сказок. Таким образом, в статье очерчены основные проблемы межкультурной коммуникации, сформулированы компетенции, которыми должен овладеть будущий специалист начальной школы, определены конкретные пути формирования межкультурной коммуникативной компетентности во время изучения детской литературы. Особенное внимание в исследовании уделено процессу работы с мифами и сказками, поскольку именно они дают самую исчерпывающую информацию о культурных особенностях разных стран.

Ключевые слова: культура, межкультурная коммуникация, межкультурная коммуникативная компетентность, толерантность, сказка, миф.

Kazanzhy O. Formation of a primary school future teachers' intercultural communicative competence at the child literature lessons

The problem of the intercultural communicative competence formation of future primary school teachers is urgent due to the serious globalization and integration world processes. Studying of fiction, besides myths and fairy tales, plays an important part here. Thus, the article outlines the main problems of intercultural communication which are characteristic for modern society, formulates the main competences to be mastered by the future specialist of a primary school, specifies the concrete ways of intercultural communicative competence formation in classrooms at children's literature lessons in a high school. Among them are sociocultural and literary analysis of myths and fairy tales, a comparative description of the specific features of myths and fairy tales of different peoples, staging tales as a means of deeper knowledge of folk traditions and customs. The focus of the research is turned to the process of working with myths and fairy tales, since they provide the most comprehensive information on the different countries cultural characteristics. Thus, myths are proposed to be analyzed not only as literary works, but more as social and cultural portraits of the world peoples. As a sample, a comparative description of the ancient Slavic and ancient Greek myths is presented, from which it is evident how different cultural communities are endowed with common and specific features. A fairy tale, its functional features are considered as a source of information about the traditions and customs of a particular people which depict its bright portrait according the way of life, the appearance of fairy-tale heroes, nature and representatives of the population different layers. The article is an attempt to summarize the personal teaching experience of the elementary school future teachers intercultural communicative competence formation and to prove the necessity of carrying out a definite work in conditions of the New Ukrainian school creation.

Key words: culture, intercultural communication, intercultural communicative competence, tolerance, fairy tale, myth.

Стаття надійшла до редколегії 01.05.2018